

РОЗДІЛ 10 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/159>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНИХ ПРАВ АДВОКАТА В УКРАЇНІ THEORETICAL BASIS OF ATTORNEY'S PROFESSIONAL RIGHTS IN UKRAINE

Лохматов О.А., студент II курсу магістратури*Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена дослідженню і всебічному вивченню професійних прав адвоката в Україні. Актуальність теми дослідження полягає, зокрема, і в тому, що дослідження, зокрема, теоретичних аспектів професійних прав адвоката допомагає розкрити сутність цієї професії, з'ясувати її місце та роль у сучасному правовому середовищі, а також забезпечити належний рівень професійної діяльності адвокатів. В свою чергу, наявність вивіреної нормативної системи закріплення та гарантування, зокрема, професійних прав адвоката не лише визначає ефективність захисту прав громадян, а й впливає на функціонування правової держави в цілому.

Розкрито питання теоретичної основи професійних прав адвоката в Україні. Проаналізовано положення національного законодавства, зокрема, Конституції України, ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», процесуальних кодексів, так і в положення міжнародно-правових актів, таких як Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Основні положення ООН про роль адвоката.

В свою чергу, Конституцією визначено загальні засади надання професійної правничої допомоги.

Встановлено, що, відповідно до ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, які не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги, у межах, які необхідні для надання такої допомоги.

Наданий у ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» законодавцем перелік професійних прав адвоката, конкретизується ПАЕ та Кодексом поведінки європейських адвокатів. Окрім того, встановлено, що за загальним правилом, у кодексах закріплюється положення, відповідно до якого адвокат наділяється правами свого клієнта. Таким чином, положеннями процесуальних кодексів розширюються права адвоката.

В свою чергу, проаналізовано, що ЄКПЛ не включає окрему норму, що стосується прав адвокатів; права і свободи, які вона гарантує, є загальними для всіх людей. Однак практика ЄСПЛ у тлумаченні деяких положень Конвенції забезпечує особливий захист тих прав адвокатів, які в українському законодавстві часто визначаються як професійні права адвоката та гарантії адвокатської діяльності.

На підставі проведеного дослідження систематизовано перелік професійних прав адвоката в Україні, враховуючи національну-правову та міжнародно-правову регламентацію.

Ключові слова: права, теорія, адвокат, регламентація, систематизація.

The article is devoted to the research and comprehensive study of the professional rights of attorney in Ukraine. The relevance of the research topic lies, in particular, in the fact that the study of theoretical aspects of attorney's professional rights helps to reveal the essence of this profession, to clarify its place and role in the modern legal environment, as well as to ensure the proper level of professional activity of attorneys. Inter alia, a verified regulatory system of securing and guaranteeing the professional rights of attorney not only determines the effectiveness of the protection of person's rights, but also affects the functioning of the rule of law as a whole.

The issue of the theoretical basis of the professional rights of attorney in Ukraine is revealed. The provisions of national legislation, in particular, the Constitution of Ukraine, the Law «On the Bar and Legal Practice», procedural codes, as well as the provisions of international legal acts, such as the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers, were analyzed.

In turn, the Constitution defines the general principles of providing professional legal assistance.

It was established that, under Art. 20 of the Law «On the Bar and Legal Practice», during the practice of advocacy, an attorney has the right to perform any actions that are not prohibited by the law, the rules of professional conduct and the contract on the provision of legal assistance, within the limits necessary for the provision of such assistance.

Provided in Art. 20 of the Law «On the Bar and Legal Practice» by the legislator, the list of professional rights of attorney is specified by the Rules of professional conduct and the Code of Conduct for European lawyers. In addition, it was established that, as a general rule, the codes enshrine the provision according to which the attorney is granted the rights of his client. Thus, the provisions of the procedural codes expand the rights of attorney.

Inter alia, it was analyzed that the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms does not include a separate norm concerning the rights of attorneys; the rights and freedoms it guarantees are common to all people. However, the practice of the ECHR in the interpretation of some provisions of the Convention ensures special protection of those rights of attorneys, which in Ukrainian legislation are often defined as the professional rights of attorney and guarantees of legal practice.

Based on the conducted research, the list of professional rights of attorney in Ukraine was systematized, taking into account national and international legal regulations.

Key words: rights, theory, attorney, regulation, systematization.

В сучасному українському суспільстві правова система та роль адвокатури набувають все більшого значення в забезпеченні реалізації прав і свобод осіб. Одним із ключових учасників в цьому процесі є адвокат, який виступає як захисник прав та особливий суб'єкт правової системи.

Процеси євроінтеграції України, новим поштовхом для яких стало отримання Україною статусу кандидата у члени ЄС, прямо свідчать про вибір нашою країною

європейської системи цінностей, зокрема тих, що стосуються стандартів захисту прав людини та надання правової допомоги. Позиціонування України в векторі саме цієї системи цінностей втілюється в наукових дослідженнях, які розкривають правову природу адвокатури як самостійного інституту захисту прав людини в системі правосуддя.

Таким чином, належне функціонування такого інституту громадянського суспільства, як адвокатура, – відіграє

провідну роль у правовій державі, де шанують і дотримуються букви та духу закону, сприяє розвитку та укріпленню демократичних засад і допомагає підвищувати рівень загальної правової культури населення.

Професія адвоката відіграє важливу роль у правовій системі, яка, в свою чергу, ґрунтується на комплексі теоретичних засад, що визначають, зокрема, професійні права адвоката. До того ж, дослідження теоретичних основ, прикладів реалізації прав адвоката та проблем, які виникають під час їх реалізації, є важливим для розуміння сутності адвокатської діяльності, забезпечення високого рівня професійності та надання правничої допомоги громадянам. Отже, розуміння теоретичних основ професійних прав адвоката та дослідження практичного аспекту їх реалізації – є надзвичайно важливим завданням.

Розпочинаючи дане дослідження, необхідно звернутись, перш за все, до основного нормативно-правового акту України, а саме до Конституції України.

Відповідно до ст. 59 Конституції України, *«Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав»* [1].

За ст. 131² Конституції України, *«для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура»*. Адвокатура визначається незалежною, а здійснення адвокатської діяльності, зокрема організація і діяльність адвокатури, визначаються також іншими нормативно-правовими актами, серед яких Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1].

Також Конституцією встановлено так звану «адвокатську монополію», яка полягає у тому, що *«виключно адвокат здійснює представництво осіб у суді та захист від кримінального обвинувачення»*. В цьому контексті виключення щодо представництва в суді можуть встановлюватися для трудових спорів, спорів щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, для малозначних спорів, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, що передбачено ч. 4 ст. 131² Конституції [1].

Адвокатська монополія в Україні, зокрема в контексті кримінально-процесуальних справ, відіграє важливу роль у забезпеченні якісного та надійного захисту прав особи у судовому процесі. Тема адвокатської монополії досить дискусійна, науковці та правники розходяться у думках щодо доцільності такого обмеження можливості представництва у суді. Але попри такі обговорення, прихильники даного явища зазначають, що таке обмеження або з іншого боку привілей для осіб, які набули можливість здійснювати адвокатську діяльність, направлена на те, щоб саме адвокати виконували функцію захисту підозрюваних, обвинувачених та інших учасників судового процесу, забезпечуючи останнім доступ до ефективного судового захисту.

Важливість адвокатської монополії полягає в тому, що вона сприяє забезпеченню високих стандартів якості та професійності при наданні правничої допомоги. Для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю необхідно отримати вищу юридичну освіту, успішно скласти кваліфікаційний іспит, а також постійно дотримуватись правил адвокатської етики, поглиблювати свої знання і покращувати свої професійні навички та кваліфікацію. Такий підхід сприяє підвищенню довіри громадян до адвокатів та забезпечує високий рівень професійної допомоги у судових справах.

Зокрема адвокат на відміну від осіб, які не володіють правом на заняття адвокатською діяльністю, користуються гарантіями адвокатської таємниці. Відповідно до ст. 22 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», *«Адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту*

адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правничої допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності» [2].

Так, перелічуючи гарантії адвоката у здійсненні представництва та наданні правничої допомоги Мамницький В.Ю. зазначає, що надання можливості «непрофесіоналу» без всіх перелічених гарантій виконувати функції захисника може створювати певне обмеження у виконанні такого завдання [3, с. 135].

Тож в даному аспекті, розглядаючи адвокатську монополію як передумову забезпечення якісної та професійної правничої допомоги суспільству та громадянам, увага спрямовується на оцінку її ефективності. Варто зазначити, що рівень професійної правничої допомоги не визначається лише професійними навичками конкретного адвоката, але і його можливістю реалізувати права та обов'язки, якими його наділяє закон. Це означає, що на ефективність механізмів захисту в цілому впливає не лише закріплення Конституцією самого існування адвокатської монополії, але і її реальна можливість забезпечення доступу до справедливої судової захисту.

Слід зауважити, що в Україні поняття «професійні права адвоката» є дещо дискусійним. Розповсюдженням є розуміння професійних прав як повноважень адвоката. У цьому контексті важливо зазначити, що адвокат, як і будь-яка інша людина, є носієм прав людини, які проголошені в Загальній декларації прав людини та Конвенції про захист прав і основоположних свобод. Утім, поняття «професійні права» може викликати деяку непевність щодо співвідношення прав людини та професійних прав адвоката. Однак, це поняття певним чином розкривається у ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що вимагає подальшого теоретичного й філософського аналізу для розробки термінологічного підходу.

У своїй суті професійні права адвоката є складовою частиною права на справедливий суд, оскільки їх виконання сприяє забезпеченню балансу в процесі розгляду справи, реалізації права на захист та доступу до правосуддя.

На цій позиції також наголошує Лубяна К.А., зазначаючи, що *«адвокат, реалізуючи свої професійні права, сприяє повноті, всебічності об'єктивності судочинства»* [4, с. 70].

Станом на 2017 рік, тодішня Голова комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Боряк Г.Л. у своїй публікації стверджує, що *«професійні права адвоката – це делеговані та гарантовані державою можливості реалізації правових механізмів на виконання представницьких (захисних) функцій особами, які підтвердили свій фаховий рівень у самоврядних адвокатських органах»* [5].

Обсяг та спосіб реалізації професійних прав адвоката в свою чергу регулюється нормативно-правовими актами, практикою та розкривається у процесуальних нормах.

Як зазначає доктор юридичних наук Вільчик Т.Б., професійні права адвоката регулюються низкою нормативно-правових актів, які визначають загальні та процесуальні аспекти діяльності адвоката. У цих правах поєднуються повноваження адвоката, адвоката як представника та адвоката як захисника, при втіленні яких він стає частиною відповідних правовідносин [6].

Звертаючись до положень ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме до ст. 20 даного закону, можемо дійти висновку, що під час здійснення адвокатської діяль-

ності адвокат має право вчиняти будь-які дії, які не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги, у межах, які необхідні для надання такої допомоги [2].

Отже, аналізуючи поняття «професійні права адвоката», в законі підкреслюються такі елементи як «дія» та її мета, а також «обмеження» дії. Мета «дії» та сама «дія» з контексту повинна бути спрямована на належне виконання договору про надання правничої допомоги. В свою чергу, «обмеження» проявляються у забороненій законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги поведінці. Важливо враховувати обмеження зловживання професійними правами у цьому контексті.

З аналізу положень ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» можна помітити, що законодавцем наданий перелік професійних прав адвоката.

Так, за ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право, зокрема:

1) *«звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб)»* [2].

Необхідно звернути увагу на те, що право, передбачене п. 1 ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є одним з найбільш важливих прав адвоката та реалізується воно, зокрема, шляхом надання такого засобу отримання інформації як адвокатський запит. Цей інструмент є ефективним способом отримання інформації в контексті збирання доказів;

2) *«представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами»* [2].

Безпосередньо це право тісно пов'язане з правом особи на справедливий суд. Жукорська Я.М. зауважує, що на підставі ст. 6 Конвенції, кожен має право на захист адвоката. Адвокат повинен бути незалежним від держави та її органів, вільним від будь-яких зовнішніх впливів. Очевидно, що таке положення зазвичай стосується адвокатів, яких призначають. Також важливо відзначити роль Європейського суду з прав людини, який був створений саме цим міжнародним правовим актом. Суд вказує, що «право кожного обвинуваченого на ефективний захист за допомогою адвоката, у випадку необхідності призначення – хоч і не обов'язково – є одним з фундаментальних елементів справедливого процесу» [7];

3) *«ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом»* [2].

Гловюк І.В. та Андрусенко С.В. у своїх дослідженнях вказують, що відсутність у КПК визначення того, які матеріали слід розглядати як такі, надання для ознайомлення з якими може нашкодити досудовому розслідуванню, призводить до різних підходів серед правників та захисників стосовно обсягу матеріалів, які можуть бути передані. Часто сторона обвинувачення відмовляє потерпілим та адвокатам у доступі до матеріалів або надає лише мінімальний обсяг документів, посилаючись на відсутність конкретного переліку обов'язкових до розкриття матеріалів у статті 221 КПК [8];

4) *«складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку»* [2].

Під час надання правової допомоги адвокат складає різноманітні юридичні документи, які є матеріальними об'єктами, що можна оцінювати з точки зору їхньої відповідності та професійності їх оформлення. Ці документи, будь то допоміжні (наприклад, довідки зі справи) чи процесуальні, являють собою конкретну реалізацію роботи адвоката і можуть бути предметом фахової оцінки. Вони передаються клієнту або відповідним державним органам, на що, зокрема, зазначає у своїх роботах Кравченко М.В. [9];

5) *«доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги»*;

6) *бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг»*;

7) *збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою»*;

8) *застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом»*;

9) *посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інакше обов'язковий спосіб посвідчення копій документів»*;

10) *одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань»*;

11) *користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами»* [2].

Потрібно зазначити, що попри те, що даний список прав не є вичерпним з огляду на останній пункт даної статті, можливо, вона певним чином обмежує та звужує права адвоката, якими він повинен був би користуватись. Все це пов'язано з тим, що таким чином сформульована норма передбачає можливість користуватись іншими правами, які передбачені ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами, при цьому не передбачає можливість користуватись іншими правами поза межами даного спектру, таких як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика ЄСПЛ.

У даному контексті Іванцова А.В. наголошує, що Конвенція не включає окрему норму, що стосується прав адвокатів; права і свободи, які вона гарантує, є загальними для всіх людей. Однак практика ЄСПЛ у тлумаченні деяких положень Конвенції забезпечує особливий захист тих прав адвокатів, які в українському законодавстві часто визначаються як професійні права адвоката та гарантії адвокатської діяльності. Проте, науковець стверджує, що в контексті застосування практики ЄСПЛ юристи, правозахисники та адвокати зіштовхуються з проблемами, пов'язаними зі статусом міжнародного права в українській правовій системі та взаємозв'язком між міжнародним і внутрішньодержавним правом в Україні [10].

Лубяна К.А. вказує, що «Реалізація професійних прав адвоката також залежить від уміння самого адвоката користуватися існуючими правовими інструментами» [4, 72].

У цьому плані можна погодитись також з Меєрвичем Н.А., який вважає, що проведення реформування системи адвокатури сприятиме чіткішому визначенню повноважень адвоката. Він зауважує, що на сьогодні адвокат має достатньо прав для виконання своєї функції, але наголошує на тому, що в порівнянні зі звичайним громадянином він не має особливих прав, за винятком права посвідчувати копії документів по справах, які він веде. Однак більшість людей, маючи широкий спектр прав і свобод,

не мають необхідних знань і навичок для їх правильної реалізації, тому вони звертаються за кваліфікованою юридичною допомогою до адвокатів, які вирішують юридичні питання професійно [11, с. 374].

Тим не менш, досліджуючи питання про професійні права адвоката, слід звернути увагу, що перелік прав, передбачений ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», як вже зазначалося, не є вичерпним, оскільки у п. 11 вказаної ч. 1 ст. 20, йдеться про можливість користування й іншими правами, передбаченими цим законом та іншими нормативно-правовими актами. Слід звернути увагу, що ряд таких прав передбачені, зокрема, Правилами адвокатської етики (далі – ПАЕ) (ст. 13, 28, 29 тощо) [12].

Так, статтею 13 ПАЕ встановлюються вимоги до рекламування адвокатської діяльності, відповідно до якої «Адвокат має право рекламувати свою професійну діяльність з дотриманням чинного законодавства і цих Правил» [12].

Статтею 17 ПАЕ передбачено дотримання принципів компетентності та добросовісності під час прийняття адвокатом доручення клієнта, за якою «Адвокат має право відмовитись від прийняття доручення клієнта, виходячи з будь-яких причин та без їх пояснення». Окрім цього, «Адвокат, який здійснював захист клієнта під час досудового розслідування на підставі договору або за дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, має право відмовитись від прийняття доручення на захист цього клієнта в суді» [12].

ПАЕ також містять положення про право адвоката на отримання винагороди за його діяльність. Зокрема, ст. 28 ПАЕ закріплює за адвокатом право «вимагати від клієнта та/або особи, яка уклала договір в інтересах клієнта, попередньої виплати гонорару та/або компенсації можливих витрат, пов'язаних з виконанням доручення» [12].

Окрім того, відповідно до ст. 29 ПАЕ, «Адвокат має право, окрім гонорару, стягувати з клієнта та/або особи, яка уклала договір в інтересах клієнта, кошти, необхідні для покриття витрат, пов'язаних з виконанням доручення» [12].

Статтею 32 ПАЕ передбачено право адвоката «в будь-який час достроково (до завершення виконання доручення) розірвати договір з клієнтом та/або особою, яка уклала договір в інтересах клієнта, в односторонньому порядку на умовах, передбачених договором» [12].

Відповідно до ст. 41 ПАЕ, «Адвокат має право відмовитись від здійснення захисту за дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, або в разі залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії, в порядку, передбаченому чинним кримінальним процесуальним законодавством, а також законодавством про надання безоплатної правової допомоги, виходячи із загальних принципів і підстав, передбачених цими Правилами і Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [12].

Іншим нормативно-правовим інструментом, яким регламентуються професійні права адвоката є Кодекс поведінки європейських адвокатів (далі – КПСА) [13]. Зокрема, в положеннях ПАЕ міститься пряме посилання на КПСА.

КПСА був спочатку прийнятий на пленарній сесії Ради адвокатських асоціацій та правових товариств Європи (далі – РААПТЕ), яка відбулася 28 жовтня 1988 року, з наступними змінами, ухваленими на пленарних засіданнях РААПТЕ 28 листопада 1998 року, 6 грудня 2002 року та 19 травня 2006 року. Кодекс також ураховує поправки до Статуту РААПТЕ, офіційно затверджені на позачерговому пленарному засіданні 20 серпня 2007 року [13].

Бондар І.В. вказує на те, що багато країн, в тому числі і Україна, брали до уваги КПСА під час розробки особистих професійних кодексів [14, с. 149].

Про особливість та важливість адвокатської професії наголошується, зокрема в Преамбулі КПСА: «У будь-якому правовому суспільстві адвокат виконує особливу роль. Обов'язки адвоката не обмежуються сумлінним виконанням свого обов'язку в межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому – точно так само, як і в інтересах тих, чий права та свободи йому довірено захищати; адвокат повинен не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій. Повага до професійних функцій адвоката є суттєвою умовою існування верховенства права та демократії в суспільстві» [13].

Статтею 3 ПАЕ регламентуються особливості поширення вимог Правил адвокатської етики на адвокатів іноземних держав, які здійснюють адвокатську діяльність в Україні. Відповідно до ст. 3 ПАЕ, «На адвокатів іноземних держав, які здійснюють адвокатську діяльність в Україні відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», поширюються вимоги Правил, а також вимоги етичних та деонтологічних норм, якими керуються адвокати в країні їхнього походження. На адвокатів іноземних держав, якщо вони входять до Європейського Союзу та/або Ради Європи (Європейського співтовариства) при здійсненні ними адвокатської діяльності або будь-яких професійних контактів в Україні (незалежно від їх фізичної присутності при цьому на території України) також поширюється дія Кодексу поведінки європейських адвокатів ССВЕ. Співвідношення і кореляція різних джерел деонтологічних стандартів має здійснюватися за принципами, закріпленими цими Правилами» [12].

При цьому, ч. 3 ст. 3 ПАЕ застерігає, що «У разі порушення вимог цих Правил або Кодексу поведінки європейських адвокатів, адвокат іноземної держави, який здійснює адвокатську діяльність в Україні, може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»» [12].

Окрім того, вимоги КПСА поширюються і на адвокатів України, які провадять свою діяльність в інших країнах, які входять до Європейського Союзу та/або Європейського співтовариства. Статтею 4 ПАЕ встановлено, що «При здійсненні адвокатами України адвокатської діяльності в інших країнах, які входять до Європейського Союзу та/або Європейського співтовариства, на них також поширюються вимоги Кодексу поведінки європейських адвокатів. Порушення вимог Кодексу поведінки європейських адвокатів у такому випадку є дисциплінарним проступком. Адвокат України також має дотримуватись вимог цих Правил. У такому випадку співвідношення цих різних джерел деонтологічних стандартів має здійснюватися за принципами, закріпленими Кодексом поведінки європейських адвокатів» [12].

КПСА регламентуються, зокрема: [13]

- право на конфіденційність адвоката та спеціальний захист з боку держави (ст. 2.3.1);
- право на інформування суспільства про свої послуги за умови, що інформація є правдивою та такою, що не вводить в оману, а також при дотриманні обов'язку конфіденційності та інших фундаментальних цінностей професії (ст. 2.6.1);
- право на відмову від подальшої участі в розгляді справи (ст. 3.1.4);
- право на оплату своїх послуг (в тому числі, попередньої виплати гонорару і (або) компенсації можливих витрат) (ст. 3.5);
- право на професійне страхування (ст. 3.9);
- права щодо фінансових зобов'язань (ст. 5.7).

Набуваючи індивідуальний правовий статус, адвокат поряд з усією сукупністю професійних прав отримує й певний комплекс процесуальних прав (при реалізації ним процесуальної форми діяльності), який закріплюється окремими законодавчими актами.

Тобто, залежно від того, в якій галузі права реалізуються права та обов'язки адвоката, вони доповнюються та конкретизуються відповідним спеціальним законодавством [15, с. 80].

Схожі погляди розділяє і Тацій Л.В., яка зазначає, що «права, якими користується адвокат можна розділити на дві групи:

1) права, що пов'язані з виконанням ним професійної діяльності – професійні;

2) права, що пов'язані з виконанням трудової діяльності взагалі – соціальні.

Професійні права адвокатів поділяються на:

1) права, що випливають із статусу адвоката;

2) процесуальні права адвокатів при здійсненні ними представництва в суді або захисту обвинуваченого» [16].

Наприклад, ч. 4 ст. 46 КПК України закріплено, що «Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику» [17].

Окрім того, ч. 5 ст. 46 КПК України закріплено право адвоката «брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних дій, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним зустріч без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – мати такі зустрічі без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні» [17].

Статтею 55 КАС України, визначено, що «Сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника, крім випадку, встановленого частиною дев'ятою статті 266 цього Кодексу» [18].

Відповідно до ст. 57 КАС України, «Представником у суді може бути адвокат або законний представник» [18].

Так, права та обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві визначені у ст. 60 КАС України, в якій закріплено: «Представник, якій має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки» [18].

Звідси, керуючись ст. 44 КАС України, адвокат має такі права в адміністративному судочинстві [18]:

1) «ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень»;

2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;

4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти;

5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках;

6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами».

Відповідно до ст. 58 ЦПК України, «Сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника» [19].

Статтею 60 ЦПК України визначено, що «Представником у суді може бути адвокат або законний представник» [19].

В свою чергу, за ст. 64 ЦПК України, «Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки» [19].

Виходячи з положень ст. 43, 64 ЦПК України, адвокат наділяється правом [19]:

1) «ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень»;

2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;

4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти;

5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках;

6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами».

Вищеведене дозволяє дійти висновків, що професійні права адвоката закріплені як в національному законодавстві, зокрема в Конституції України,

ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», процесуальних кодексах, так і в міжнародно-правових актах, таких як Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Основні положення ООН про роль адвоката, акти Ради адвокатських і правових товариств Європи та інших.

При цьому, варто зважати на позицію Іванцової А.В., яка наголошує, що Конвенція не включає окрему норму, що стосується прав адвокатів; права і свободи, які вона гарантує, є загальними для всіх людей. Однак практика ЄСПЛ у тлумаченні деяких положень Конвенції забезпечує особливий захист тих прав адвокатів, які в українському законодавстві часто визначаються як професійні права адвоката та гарантії адвокатської діяльності.

Окрім цього, за загальним правилом, у кодексах закріплюється положення, відповідно до якого адвокат наділяється правами свого клієнта.

В цьому контексті заслуговує уваги класифікація Тацій Л.В., за якою професійні права, адвокатів поділяються на: 1) права, що випливають із статусу адвоката; та 2) процесуальні права адвокатів при здійсненні ними представництва в суді або захисту обвинуваченого.

Отже, регулювання адвокатської діяльності складається з різних нормативно-правових актів. Можна виділити міжнародно-правове регулювання адвокатської діяльності, регулювання адвокатської діяльності національним законодавством та внутрішньо адвокатським самоврядуванням.

Розглядаючи питання про професійні права адвоката, слід звернути увагу, що перелік прав, передбачений ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», не є вичерпним, оскільки у п. 11 вказаної ч. 1 ст. 20, йдеться про можливість користування й іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами. Таким чином, під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, які передбачені і не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, у межах, які необхідні для надання такої допомоги. Слід звернути увагу, що ряд таких прав передбачені, зокрема, ПАЕ, КПЕА та іншими вищеведеними документами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Mamnytskyi V. Y. "Lawyer monopoly" or concentration of powers? Theoretical and practical aspects. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. No. 6. P. 131–137. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/28>
4. Лубяна К.А. Проблеми реалізації прав адвоката. *Цивільнісудова процесуальна думка*. 2016. № 4. С. 69–73. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/tsprv_2016_4_20.pdf&ved=2ahUKEwjA4fT4z-mFAxViDhAIHTY9D_kQFnoECBQQAQ&usq=AOvVaw1bBK8NE-aewhsfxcxv2QZX
5. Боряк Г. Л. Професійні права адвоката | НААУ. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/publications/2356-profesijni-prava-advokata.html>
6. Вільчик Т. Б. Конституційно-правовий статус адвокатури України. *Теорія і практика правознавства*. 2015. № 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=tipp_2015_2_6
7. Жуковська Я.М. Правове регулювання діяльності адвоката в Європейському Союзі на над національному рівні. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 3–6. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pis_2014_5_2_3.pdf
8. Головюк І.В., Андрусенко С.В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 239–243. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pupch_2014_4_76.pdf
9. Кравченко М.В. Договір про надання правової допомоги як правова конструкція. *Юридичний вісник*. 2015. С. 86–91. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npnau_2015_1_18.pdf
10. Іванцова А.В. Міжнародно-правовий захист прав адвокатів. *Адвокат*. 2011. № 12 (135). С. 27–29. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/adv_2011_12_5.pdf
11. Меєрович Н.А. Щодо адміністративно-правового статусу адвоката. *Форум права*. 2013. № 3. С. 372–375. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/fp_index.htm_2013_3_62.pdf
12. Правила адвокатської етики : Правила від 09.06.2017 р. № n0001891-17 : станом на 15 лют. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
13. Кодекс поведінки європейських адвокатів. НААУ. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_eyvropayskykh_advokativ\(ukr\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_eyvropayskykh_advokativ(ukr).pdf)
14. Бондар І. В. Кодекс поведінки адвокатів: роль та вплив на професію. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 148–151. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Chkup_2015_2_36
15. Чудик Н.О. Правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 2. С. 77–82. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/52>
16. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. URL: <http://www.disslib.org/jurydychna-pryroda-advokatury-v-systemi-zakhystu-prav-i-svobod-ljudyny-i-hromadjanyna.html>
17. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
18. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 20 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
19. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 20 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>